

aneb

PRAvé LINGvistické Korespondenční Alotrium

(<http://ufal.mff.cuni.cz/pralinka>)

2. ročník, 3. číslo

Milí zlatí!

Právě se vám dostává do rukou úžasné zbrusu nové číslo Pralinky. Dozvíte se v něm:

- Jak se žije jazykům bez sloves
- Kolik bodů získáte za řádný popis epizručských souřadných souvětí
- O jaká bohatství se čeština okrádá omezením se na pouhé předpony a přípony
- Jazyky kterých kmenů se lépe popisují
- Nakolik zajímavé může být babrání se ve fonologických změnách
- Kterak se dá přeložit *tuwa*
- Co chybí slovesům nezakotveným v čase
- a mnoho dalšího!

Ty z vás, kteří jste se nechali zlákat na reklamu o Mezinárodní jazykovědné olympiádě z minulého čísla, bohužel musíme částečně zklamat. Sice aktivně domlouváme organizační záležitosti kolem vyslání českého týmu a jeho sestavování podle úspěchů v Pralince, ale na aktuální ročník je již zkrátka pozdě. Pokud však hodláte

řešit Pralinku ještě příští rok, můžete se těšit tehdy – a to budete navíc o rok lépe připravení, takže budete mít větší šance.

Narozdíl od reprezentování na mezinárodní olympiádě se však slíbené soustředění neruší. Ani v příštích letech, ani tento rok. Na všechny z vás, milí řešitelé, se tam budeme moc těšit! Pusťte se proto s chutí do nové pralinky!

Jak se tedy Pralinky zúčastnit? Není nic jednoduššího. Pokud preferujete tradiční poštu, sepište svoje řešení a postřehy na papír – každou úlohu na zvláštní list papíru, popřípadě několik papírů, formátu A4. Tyto papíry pak opatřete hlavičkou se svým jménem, jménem školy a ročníkem, do kterého chodíte, a pošlete na adresu

PRALINKA
Libuše Brdičková, ÚFAL MFF UK
Malostranské nám. 25
118 00 Praha 1.

V dopise nezapomeňte uvést svoji adresu, abychom Vám mohli posléze poslat okomentovaná řešení spolu s papírovým vydáním nového čísla Pralinky.

Pravděpodobně však většina z Vás raději pošle své řešení e-mailem. Elektronická řešení zasílejte ve formátech, ve kterých Vám je budeme schopni opravit: .doc, .rtf, nebo jako prostý text. Opět pište řešení jednotlivých úloh do zvláštních souborů a uvádějte ke každému řešení stejnou hlavičku, jakou požadujeme u řešení papírových; nezapomeňte ani na svou adresu. Soubory s řešeními pojmenuvávejte ročník-číslo-úloha_příjmení_jméno (tedy například Mikuláš Malý nechť pojmenuje soubor se svým řešením úlohy Indiánka, již najdete níže pod číslem 2, 2-3-4_Maly_Mikulas).

Elektronická řešení zasílejte na adresu

`pralinka@ufal.mff.cuni.cz`.

Veškerou komunikaci s Vámi, řešiteli, vítáme. Pokud chcete nejen poslat řešení úloh, ale také se na něco zeptat, podělit se o připomínku či návrh, neváhejte nám napsat na stejnou e-mailovou adresu, takové zprávy ovšem posílejte odděleně od e-mailů s řešeními, abychom v poště neměli zmatek. Komunikaci opačným směrem budeme uskutečňovat pomocí našich webových stránek,

<http://www.ufal.mff.cuni.cz/pralinka>,

kde najdete jednak celé toto vydání Pralinky, ale zejména i poznámky k němu, errata et corrigenda.

Rozhodně od řešitelů neočekáváme řešení vyčerpávající a bezchybné; i když se Vám povede jen částečné a pochybné, rádi je uvidíme. Uzávěrku řešení tohoto čísla

jsme stanovili na **28. března**. Pokud byste se oproti termínu opozdili, nezoufejte a pošlete řešení i tak. Opožděnými řešeními by se však mohl běh semináře brzdit, proto strháváme jeden bod za každý den zpoždění.

Závěrem chceme srdečně poděkovat institucím, které nám jsou již třetím rokem nakloněny a Pralinku podporují. Jsou to: Ústav formální a aplikované lingvistiky a Oddělení pro vnější vztahy a propagaci (MFF UK) a Fonetický ústav a Ústav lingvistiky a ugrofinistiky (FF UK).

Nyní již nezbývá než popřát dobrou zábavu a hodně nápadů s novou Pralinkou!

Ema K., Honza H., Honza M., Kristýna T., Lěra I., Martina K., Matěj K., Míša L., Radek S., Vojta D.

Nové příběhy Frka a Brka

Nemá cenu vás napínat. I tentokrát Frk a Brk zavítají do zákoutí Muzea lingvistických kuriozit – toho, co stojí na plutoidu Plutonu. Nejprve se však s vámi podělíme o rozhovor, který proběhl mezi otcem a synem ještě doma – myšleno na jejich vlastní vesmírné lodi – ráno u snídaně. A jak se rodinná konverzace zvrhla, jako vždy v jejich případě, do řešení lingvistického hlavolamu.

1 Intelektuální rozcvička – dějová jména

3 body

„Podej mi prosím máslo. Mimochodem, Frku, dokážeš si představit, že nějaký jazyk nemá slovesa?“

„Tady ho máš. No, abych pravdu řekl, moc dobře ne. Vždyť sloveso je základ věty, ne?“

„To sice je, ale slovesný význam může vyjadřovat i slovo, které původně slovesné není. Určitě si ze školy pamatuješ takové ty provařené příklady jako *Žába žbluňk do vody*. Takhle může slovesný význam vyjadřovat i podstatné jméno, a některé skutečné jazyky to tak doopravdy mají – nemají vůbec slovesa, protože vše vyjádří jmény.“

„To je fikané. . .“

„To je, ale samo sebou to má i pár zádrhelů. Například, jaký bys řekl, že bude mít význam sloveso, které se vyjádří jménem ‚brána‘.“

„No asi hlídat? Anebo vlastně. . . Když se na to podívám z druhé strany, tak možná útočit. . .“

„Správně. Občas to není úplně jednoznačné. Ale existují skupiny, kde je celkem dobře predikovatelné, jaký odvozený význam budou mít. A tvým úkolem je ty skupiny sestavit a ke každé říct, na jakém základě je to odvozený význam postaven. Není to těžké, jak jsem říkal, taková intelektuální rozcvička po ránu. . .“

král – vládnout státu	meč – zabíjet
kladivo – tlouct	odměna – vysloužit si
ministr – spravovat nějakou oblast	vojevůdce – vést vojsko do války
řada – seřadit	zbraň – bojovat
plat – vydělat si	

Brk se už dvě hodiny marně pokoušel telefonicky spojit se Zemí, proto Frkovi nezbyvalo, než využívat volný čas studiem, neboť cestování po plutoidech neo-

mlouvá ze zkouškového období.

Dlouhé učení už Frka unavovalo. Dostal se do fáze – známé mnoha nejen vysokoškolským studentům – kdy člověk vezme zavděk jakékoli zámince, kvůli níž může od učení na chvíli odejít. Třeba umýt nádobí. Ale to už umyl. Vynést koš. To už taky udělal. Uklidit pokoj. Jo, ten by to vážně potřeboval. A Frk se nadšeně pustil do uklízení. Když se o hodinu později pokoj blýskal čistotou, zpátky k učení se mu pořád nechtělo. Co by ještě mohl udělat? Co třeba roztřídit si tu krabici věcí přivezených z jeho a Brkových pozemských dovolených? Skvělý nápad. Frk se na ni spokojeně vrhl a jal se odhazovat na jednu hromadu drobné serepetičky, na další pohledy. . .

Až narazil na jeden papír. Ovšem, to musí být, jak si tenkrát zapisoval některá slovíčka a fráze z tamtoho místního jazyka. Ten mu tady moc neposlouží. Co s tím? Frk by ještě chvíli přemýšlel, ale vtom vstoupil do pokoje Brk.

2 Není fix jako fix

4 body

„Myslel jsem, že se učíš. . .“

„Ehm, já. . .“ Ale než stačila Frka napadnout vhodná odpověď, přesunul Brk svou pozornost na kus papíru v synově ruce. Jak se tak na něj koukal, začal se víc a víc mračit v zamyšlení.

„Vidíš, jednoho by skoro nenapadlo, že neexistují jen přípony a předpony.“

„Cože?“ nechápal Frk.

„No podívej se do těch poznámek. Třeba čeština používá prefixy (předpony) a suffixy (přípony), ale tenhle jazyk je na podobné, ehm, fixy, mnohem bohatší.“

A s tím odešel.

Frk se zmateně podíval na popsaný papír. A protože studovat „fixovou charakteristiku“ neznámého jazyka je rozhodně zajímavější než učení, pochopil za chvíli, co měl otec na mysli. A pak jen tak pro radost (a aby mohl učení dále odkládat) nalezené „fixy“ setřídil podle toho, kde se vyskytují a zda jsou kontinuální nebo ne (zda všechny hlásky tvořící fix jsou spolu nebo ne). Pak ho napadlo, že záleží i na tom, zda se vlivem fixu změnila kontinuálnost kořene. A nakonec zjistil, že jeho klasifikace mu umožňuje najít jeden typ fixu, který se v poznámkách na papíru vůbec neobjevil.

Milí řešitelé. Pokuste se napodobit Frka a zkuste vytvořit jakousi klasifikaci „fixů“ a identifikovat je v následujících frázích a slovech. A jedna malá rada: Co je v jednom jazyce samostatné slovo, může být v jiném vyjádřeno jako „fix“.

- Hanu'ud hena? – Posadíme se sem?
 Ilmakánda ágibní. – Tohle místo se mi líbí.
 Ilmakán miš ágibní. – To místo se mi nelíbí.
 Matalabnáš šurba. – Neobjednali jsme si polévku.
 Katabná kitáb. – Napsali jsme knihu.
 Katabnáh. – Napsali jsme to.
 Katabt ilgawáb. – Napsal jsem ten dopis.
 Makatabtiš ilkitábda. – Nenapsal jsem tuto knihu.
 lahma – maso
 luhúm – masa
 Sa'altak 'alá hága. – Ptal jsem se tě na něco.
 Matis'alniš 'alá hága. – Neptej se mě na nic.
 tis'alní 'alá é? – Na co se mě ptáš?
 talab – objednávka
 talabát – objednávky
 Enta fáhimní? – Rozumíš mi?
 Miš fáhimak. – Nerozumím ti.
 bétak – tvůj dům
 bétí – můj dům
 kutubná – naše knihy
 Talabná battích. – Objednali jsme si meloun.
 Miš hanirkab ilqítár. – Nepojedem vlakem.
 Manirkabš ilqítár. – Nejedeme vlakem.
 Hanuchrug min hena. – Vyjdeme odtud.

Konečně jsme opět v Muzeu! A to v jeho dosud neprozkoumané části: na Oddělení exoplanetárních kultur. Mezi tamějšími zaměstnanci se našel jeden charakteristicky pobledlý Pluťan, co se přede dvěma našimi hlavními hrdiny ochotně rozpovídal o pozoruhodném objektu svého výzkumu – jazyce fomalhautském.

Nejzajímavějšími lingvistickými jevy se fomalhautština mohla chlubit v systému sloves a tátovi Brkovi trochu připomínala jazyk, s nímž se setkal na Zemi u amerických indiánů. Hned si uvědomil, že našel krásný, ač nelehký úkol pro svého syna. Na list papíru si zapsal následující slovesné tvary:

préteritum	imperativ	futurum	pasivum
pathin	patka	patal	patit
kilhin	kilka	kilal	kilit
sethin	setka	setal	setit
ladhin	ladka	ladal	ladit
vothin	votko	votol	votit
runhun	runka	runal	runut
silhin	silka	si:lal	si:lit
kuthun	kutka	ku:tal	ku:tut
tolhin	tolko	to:lol	to:lit
pasathin	pasatka	pasa:tal	pasa:tit
hilethin	hiletka	hile:tal	hile:tit
juvulhun	juvulka	juvu:lal	juvu:lut
sopothin	sopotko	sopo:tol	sopo:tit
vilimhin	vilimka	vilmal	vilmit
sa:lithin	sa:litka	saltal	saltit
sutulhun	sutulka	sutlal	sutlut
toliphin	tolipka	tolpol	tolpit
ko:nilhin	ko:nilka	konlol	konlit
se:niphin	se:nipka	senpal	senpit
ku:lithin	ku:litka	kultal	kultut
ro:limhin	ro:limka	rolmol	rolmit

Frk chvíli vypsané tvary studoval. Zpočátku vůbec netušil, odkud se odpíchnout. Bylo mu jasné, že v jokutštině dochází ke změnám jak v příponách, tak i v kořenech sloves, ale najednou toho bylo trochu moc. Proto ho táta Brk trochu nasměroval: „Rozděl si to na dvě hlavní části: napřed se podívej na různé varianty přípon. Potom zkus určit, co se všechno mění v kořenech. Uvidíš, že dochází ke dvěma různým změnám. Ten hlavní problém spočívá v tom, že se všechny změny mohou spolu kombinovat. Zkus tedy určit tři pravidla, ke kterým ve fomalhautštině dochází.“

Brk ještě společensky konverzoval s fomalhautologem a Frk už se zavrtoval do křesla studovny Knižních fondů Muzea lingvistických kuriozit. Rozevívá již potřetí onu úžasnou příručku o lingvistické typologii a my můžeme číst spolu s ním:

Lingvistické okénko

Minulé okénko jsme končili dnešním přístupem k typologickému členění jazyků, pamatujete?

„... zrušili konstrukty a řekli, že jazyky budeme posuzovat podle každého kritéria zvlášť – proč k sobě cpát něco, o čem nevíme, jestli to na sobě nějak závisí? To totiž je až další fáze, zkoumat, jestli jsou jazykové jevy na sobě nějak závislé...“

Dnes si tedy řekneme něco o té další fázi, neboli o zkoumání závislosti mezi jednotlivými jevy a vyslovování různých tvrzení o tom, co se v jazycích světa pravidelně nachází či nenachází. Těmto tvrzením se říká univerzálie. Taková univerzálie může znít třeba takto: „Každý jazyk světa obsahuje nějaké samohlásky.“ Komplikovanější univerzálie může znít nějak takhle: „Jev A a jev B se většinou jazyků vyskytují společně (za jev A si dosadte třeba číslo slovesa a za jev B jeho osobu).“ První otázkou je, jak k těmto tvrzením dojdeme.

Samplování

Představte si, že se vás učitel zeptá, jestli všechny jazyky dokáží vyjádřit množné číslo. Co uděláte? Promítnete si v hlavě všechny jazyky, s nimiž jste se setkali, takže nejspíš češtinu, angličtinu, němčinu, francouzštinu, španělštinu, možná ruštinu, slovenštinu... A konstatujete, že nejspíš ano, dokáží. Co je na tom špatně?

Všechny výše jmenované jazyky jsou jazyky indoevropské, což znamená, že mají stejný původ, stejný jazyk, z něhož se vyvinuly. To by vaše tvrzení mohlo docela nemile ovlivnit, že? Takové tendenčnosti se říká genealogická.

Pak se přihlásí spolužák, jehož rodiče pocházejí z Maďarska a řekne vám, že maďarština také umí vyjádřit množné číslo. Protože maďarština není indoevropský jazyk, hned máte váš vzorek (anglicky sample, od toho smplování) značně reprezentativnější. Ale ouha, maďarština se nachází uprostřed Evropy a je obklopena samými indoevropskými jazyky, co když to používání množného čísla prostě v průběhu let od ostatních jazyků okoukala? Takovému zkreslení, které může být ovlivněno polohou jazyka, se říká areální.

Protože nikdo ve třídě žádný exotický jazyk nezná, vydáte se do knihovny. No, asi ne do té školní, ale přímo do nějaké lingvistické. Tam prostudujete dostupné gramatiky a uznáte, že ve všech jste množné číslo objevili. Váš vzorek bude mít zastoupené jak jazyky z různých rodin, tak jazyky z různých míst zemkoule. Ale stále tu jeden problém číhá. Co ovlivnilo to, že zrovna tyhle gramatiky jsou v knihovně? Především to, jaké exotické jazyky zvládli lingvisté do dnešních dob popsat. Lépe se popisují jazyky kmenů, které se každý měsíc nestěhují z místa na místo, které nejsou

lidožravé, které chtějí na sepisování gramatiky spolupracovat. Tato tendenčnost se nazývá bibliografická a už se jí vyhýbá velmi těžko. Maximum, které dnes můžeme udělat, je nespolehat se pouze na knihovnu, ale hledat na internetu nově popsané jazyky, jejichž gramatiky ještě do knihoven u nás nestačily doputovat.

Univerzálie absolutní a statistické

Teď tedy máme nějakým způsobem reprezentativní vzorek a budeme zjišťovat, co o něm můžeme říct. Můžeme si stanovit dva typy univerzálií, které budeme postulovat. Dejme tomu, že jsme zjistili, že všechny jazyky v našem vzorku dokáží vytvořit množné číslo. Protože jsme vzorek prohlásili za dostatečně vypovídající, nepředpokládáme, že bychom ještě někde našli jazyk, který by to neuměl. Takovou univerzálii nazýváme absolutní. Má jediný nedostatek – nelze ji nikdy úplně dokázat, protože i když je náš vzorek reprezentativní, stále ještě nevíme, jestli nějakí kanibalové v Africe s neprozkoumaným jazykem množné číslo náhodou neignorují.

A co když už během zkoumání našeho vzorku zjistíme, že 95 % jazyků množné číslo používá a zbylých 5 % nikoliv? To je přece také už nějak zajímavý výsledek, o který by bylo škoda se nepodělit. Můžeme také formulovat univerzálii, ovšem statistickou. Statisticky tvrdíme, že valná většina jazyků množné číslo používá. Statistické univerzálie nejsou tak silné, což můžeme spatřovat na jednu stranu jako jejich nevýhodu – rozhodně nezní tak bombasticky, na druhou stranu ale i jako velkou výhodou. Objevení jednoho jazyka, který se nechová tak, jak jsme stanovili, nám nezruší kompletně náš úžasný výsledek výzkumu.

zdroj: přednášky Mgr. Viktora Elšíka, Ph.D., ÚLUG FF UK

Martina K.

V rámci odpočinku zašli Brk a Frk do muzejního bufetu na oběd se svým již dobrým kamarádem z řad domorodého obyvatelstva, Saturninem. Ten se jim přiznal ke slabosti pro pozemšťanskou literaturu, zvláště pak pro dobrodružné knížky o indiánech. „Když jsem se začal učit tritonsky, rozhodl jsem se napsat povídku o indiánech v tomhle jazyce, abych se extra procvičil! Koukněte, co jsem zatím dokázal vymyslet.“

4 Indiánka

5 bodů

Nemíníme vám lhát, Saturnin se učil tritonsky, soudě podle všeho, teprv krátkou dobu; jeho věty totiž vypadají dost stereotypně a občas v nich snaha o správnou gramatiku vítězí nad smysluplností. Brk a Frk se ale vyjadřovali nejvybranějším stylem, když hodnotili uměleckou kvalitu různých variant, které Saturnin tolik snaživě sepsal pro začátek své povídky. . .

lakhota ki wačo ną hokšila ki wakte – Pozval jsem indiána a zabil kluka.
yahi čha hi – Přišel jsi, a on přišel.
lakhota ki hipi čha mayačo – Indiáni přišli, a tys mě pozval.
wičhaša ki tuwa kte – Člověk někoho zabil.
matho ki wičhačo – Pozval medvědy.

. . . i pro nějaký ten efektní závěr dramatického příběhu. . .

matho ki wakte – Zabil jsem medvěda.
yahi čha hokšila ki nikte – Přišel jsi, a kluk tě zabil.
lakhota ki wičhakte – Indián je zabil.
hokšila ki wakte čha tuwa lakhota ki – Zabil jsem kluka, a někdo pozval
wičhačo – indiány.

. . . a dokonce jako repliky do budoucích dialogů. . .

tuwa ničo he – Kdo tě pozval?
lakhota ki mačo – Indián mě pozval.
tuwa hi he – Kdo přišel?
matho ki hipi ną lakhota ki čhopi – Medvědi přišli a pozvali indiána.

Brk se brzy musel omluvit a spěchat za nějakých vyřizováním, ale Frk zůstal a rád se ponořil do Saturninova povídání o tajích tritonského jazyka. Dokonce s ním strávil několik příjemných tvůrčích chviliek, pomáhaje mu v psaní vůbec první indiánky pro Tritoňany. Zkuste provést totéž, co on:

1. Posuďte, zda by následující čtyři věty nezapadly do Saturninova příběhu. Pouze tím, že je přeložíte do češtiny :)
 - wahi čha lakhota ki matho ki wičhačhopi
 - wičhaša ki nikte ną mačo
 - wičhaša ki nikte čha mačo
 - nikte
2. Pomozte Saturninovi vyznat se v téhle větě, která má, jak se mu zdá, více než jeden možný způsob překladu:
 - tuwa kte he
3. Tyhle věty by se Saturninovi do děje jeho indiánky náramně hodily, má ale potíže je přeložit do tritonštiny. Udělejte to tedy za něj:
 - Indiáni zabili kluka, a medvěd přišel.
 - Přišel jsi a zabil indiána.
 - Koho jsem pozval?
 - Lidi přišli, a někdo je zabil.
4. A ještě nezapomeňte připsat, k jakým všem závěrům ohledně tritonštiny se dá dojít na základě byť takto skrovného množství vět – třeba něco ke tvoření tritonských vět nebo užití slovních druhů.

V oddělení epizrúdské filologie epizrúdy se svými groteskně velkými čumáky už připravovaly zahájení dalšího semináře. Účastníkům včetně přispěchavších Brka a Frka bylo řečeno následující:

5 Epizrůdština

6 bodů

„Protentokrát vám nebudeme nic vysvětlovat. Většinu věcí již znáte a na ty ostatní máte za úkol přijít. Na základě uvedených epizrůdských vět s českým překladem (nebo spíše jedním z jejich možných českých překladů) obecně popište epizrůdská souřadná souvětí a klasifikujte nové gramatické prostředky, jež se v nich využívají.“

- (1) HARYEG KRATAUG e' HARYEG BHERAUG e' e'
Pes štěká nebo kouše.
- (2) HARYEG KRATAUGUR' e' HARYEG BHERAUGUR'X e' e'
Pes neštěká, ani nekouše.
- (3) JEŠUOB LOKAUN'DE MOLYAR LOKAUN' e' ŠOLUOK LOKAUN'DE
MOLYER LOKAUN' e' e'
Maminka bydlí ve škole a tatínek bydlí ve vesnici.
- (4) HARYEG KRATAUG e' HARYEG BHERAUG'X e' RUD'
Pes štěká, nebo kouše.
- (5) HARYEG KRATAUGUR'X e' HARYEG BHERAUG'X e' ROT'
Pes štěká, avšak nekouše.
- (6) JEŠOUB ZABAU'AM CEBYAL ZABAU' e' WUMOLYAR ZABAU'AM
CEBYEL ZABAU' e' ROT'
Dcera jde do školy, ale syn jde k babičce.
- (7) HARYEG KRATAUG e' HARYEG BHERAUG'X e' BAL'
Pes štěká, a dokonce kouše.
- (8) HARYEG KRATAUG' e' HARYEG BHERAUGUR' e' HUM'
Pes neštěká, a proto kouše.
- (9) JEŠUOB LOKAUN'DE CEBYUL LOKAUN'Y e' HARYEG ŠOLEUK
HARYEG' KRATAUG'YY e' HUM'
Vesničtí psi koušou, a tak děti bydlí ve škole.
- (10) HARYEG ŠOLEUK HARYEG' BHERAUG' e' HARYEG KRATAUGUR' e'
HYM'
Vesnický pes kouše, vždyť neštěká.
- (11) HARYEG BHERAUG'YY e' MENOUN LOKAUN'DE MOLYUR LOKAUN'Y
e' HYM'
Rodiče bydlí na kopci, neboť psi štěkají.

Využijte tedy i vy své staré i nově nabyté znalosti o epizrúdských podřadných (viz autorské řešení minulého úlohy) i souřadných souvětích a přeložte:

- a) HARYEG ŠOLEUK HARYEG' BHERAUG' e' HARYEG JEŠEUB HARYEG' KRATAUG' e' e'
- b) HARYEG ŠOLUOK LOKAUN'DE BYET LOKAUN' e' HARYEG' BHERAUG e' HARYEG ŠOLUOK LOKAUNUR'DE BYET LOKAUN' e' MENOUN LOKAUN'DE BYET LOKAUN' e' ROT' HARYEG' KRATAUG' e' BAL'
- c) Když jde vnučka do školy, vnuk jde k prarodičům, ale když jde vnučka k prarodičům, vnuk jde do školy.
- d) Pes, který bydlí u babičky, štěká, a když jdou k babičce rodiče, dokonce kouše.

V Muzeu lingvistických kuriozit se stýká jedna záhada s druhou. Již potřetí se Brk a Frk ke konci návštěvního dne čirým náhodným blouděním dostali do opuštěné chodby zakončené nástěnkou s dalším číslem Témátka, na které byli už dávno tolik zvědaví.

Témátko

až 20 bodů

Vítězství! Tedy alespoň částečné. V jednom řešení byla navržena skupina parametrů, kterými by se snad dala časová struktura nějakého slovesa popsat. Zároveň bylo lépe vidět, které jevy působily problémy a zmatení.

Nejprve vyjasníme jedno důležité schizma mezi slovesy, na které jste často naráželi: to, čemu se odborně říká extenzionalita. Sloveso má extenzi, jestliže označuje nějaký skutečně proběhnuvší, probíhající nebo v budoucnu probíhající děj (a jeho extenzi jsou všechny tyto reálné děje, které označuje – lze si představit jako množinu): tedy slovesa s extenzí jsou nějak „zakotvená“ v čase. Naopak extenzi nemá sloveso, které takto zakotvené není – není okamžik na časové ose, ve kterém by se dalo říct teď ten děj probíhá. (Slovesa bez extenze se nazývají intencionální.)

Příklad: „Petr běhá závodně.“ vs. „Petr běží na kopec.“ První příklad extenzi nemá, druhý ano.

Hranice mezi slovesy extenzionálními a bez extenze není úplně jasná. Spousta sloves extenzi mít může a nemusí: „Petr prodává auta [a docela dobře se tím užíví].“ vs. „Petr prodává auta [takže není doma].“ – extenzionalita se nedá odhalit pouze ze slovesa, je třeba znát minimálně celou větu.

Vyvstávají tedy tyto otázky:

- Existují slovesa, u kterých by přece jen extenzionalita byla jasná i bez kontextu?
- Existují případně na obou koncích (ryze extenzionální slovesa i ryze intencionální)?
- Existují nějaké tvary – kombinace parametrů – sloves, které jsou ryze extenzionální/intencionální? (Zabývejte se nejen parametry „povrchovými“ – to, co znáte jako mluvnické kategorie – a prozkoumejte i parametry hlubší, které jsme odhalili při zkoumání časové struktury sloves. Viz níže.)

Můžete se ve svém řešení zabývat právě těmito tématy. (Samozřejmě doprovázejte své úvahy hojností příkladů!)

Teď se pustíme do onoho systému časů. Ve světle předchozích odstavců o extenzi si řekneme, že budeme v následujících úvahách uvažovat pouze slovesa s extenzí. K jakému systému jsme došli? Dovolím si tu citovat tabulku jedné řešitelky:

sloveso	vid	délka	ohr. přít.	ohr. potenc.	opakovanost
dělá	N	3	ne	ne	ne
udělá	D	1	ano	ano	ne
dodělá	D	2	ano	P	ne
dodělává	N	3	ne	P	ne
dodělávává	N	3	ne	P	ano
dělává	N	3	ne	ne	ano

Jednotlivé parametry:

Vid: klasická mluvnická kategorie.

Délka:

- 1: okamžik (jeden bod nebo nejkratší možný interval na časové ose),
- 2: „chvilkový“ děj,
- 3: „trvající“ děj,

přičemž „chvilkový“ děj je charakterizován takto (opět citace): „[trvá chvilku,] přičemž chvilku definujeme tak, že délka je v podstatě stejná jako u okamžitého děje, ale víme, že děj musel nějaký čas zabrat.“ 2 a 3 tvoří dohromady kategorii „dějů s délkou“. (Tzn. základní dělení je okamžitý/s délkou a „s délkou“ má dvě podkategorie.)

Ohraničenost přítomná (jednoduchá): jak je ohraničen vlastní děj, ke kterému se sloveso vztahuje.

ne: oboustranně otevřený (neohraničený) děj

L: uzavřený zleva

P: uzavřený zprava

ano: uzavřený oboustranně

Ohraničenost potenciální (složená): zda a jak bude ohraničený systém všech dějů předpokládaných daným slovesem.

Jak ohraničenosti fungují, si ukážeme na příkladech. Viz „dodělá“: sice něco „dodělám“ v jeden okamžik, ale abych to sloveso vůbec mohl použít, předpokládám, že jsem do té doby aspoň nějaký čas něco „dělal“. Takže byť sloveso samotné je ohraničené z obou stran, celý systém předpokládaných dějů je ohraničený jenom zprava.

Jiný příklad: poběžím vs. dodělám. „Poběžím“ je jednoduše ohraničené zleva – když „poběžím“, tak jednak začnu běžet, jednak budu běžet – přičemž ta trvající část je obsažena přímo v „poběžím“, není to pouze předpoklad pro smysluplnost – na rozdíl od „dodělám“, které samo značí pouze ten konec nějakého děláni a předchodí děj předpokládá. „Dodělám“ by tedy bylo ekvivalentní „začnu běžet“ (s tím, že je to pravý konec a „začnu. . .“ je levý konec).

Opakovanost: jednoduché – jestli se děj opakuje. (Cvičení: zkuste definovat opakovanost pomocí extenze.)

A teď k otázkám.

Sloveso „dělá“ se chová velmi pěkně – umožňuje nám tvořit tvary a odvozeniny ve všech možných kombinacích. Co jiné slovesné třídy? Vyberte si nějaké slovesné vzory a zkuste udělat podobné tabulky pro ně. Kde jste narazili na potíže? Proč?

Zkuste najít další slovesa se vzorem „dělá“, která nejdou tak hladce.

Mnoho změn má na starosti přípona *-vá*. Asi jste se mírně zamysleli nad tvarem „dodělávává“. Najdete nějaká pravidla pro její vrstvení? Jakými prostředky se můžeme stylisticky neohrabaného vrstvení zbavit při zachování významových rozdílů (dodělává vs. dodělávává – rozdíl v opakovanosti)?

Obloukem se vracíme zpátky k vidu: jak byste popsali slovesný vid podle těchto hlubších parametrů?

Zkuste také najít nějaké nesmyslné kombinace našich časových parametrů.

Opět platí: vyberte si nějakou podmnožinu z položených otázek a dělejte, co umíte. Lépe zabývat se méně otázkami podrobně než ke všemu napsat po dvou větách.

Hodně štěstí a inspirace!

(Jakékoliv nejasnosti v zadání reklamujte na adrese hajicj@gmail.com.)

Honza H.

Autorská řešení úložek z minula

1 Frkova nová gramatika

(6 bodů)

1. Když se Frk letmo podíval na příklady vět, které chce svojí gramatikou popsat, hned si uvědomil, že chce popisovat libovolně dlouhé řetězce (čili jazyk, který je nekonečný). Gramatika ale nemůže být nekonečná; naopak, měla by být co nejmenší. Kudy tedy do ní?

Když pak věnoval myšlenku, dvě tomu, co je to vlastně neterminál, došlo mu, že chce v zásadě vystihnout *kategorie* jednotek, které se v jazyce vyskytují. Právě těm budou neterminály odpovídat.

I jal se shromažďovat, které všechny kategorie v angličtině potřebuje. No, rozhodně se uplatní podstatná jména. Ta jsou vskutku podstatná. Budeme tedy mít kategorii **noun**. A k nim přidáme jména přídavná, **adj**. Jak se k nim přidají? No přece zleva, to je nejobvyklejší. A dohromady se budou zase chovat jako podstatné jméno: půjdou k nim zleva přidávat další přídavná jména. Protože ale nemůžeme prostě napsat *noun* → *adj noun*, neboť na levé straně vždy musí být neterminální symbol, zavedeme si neterminální symbol **N**. Z předvidavosti si také zavedeme neterminální symbol pro přídavná jména **Adj**, i když jeho smysl zatím není zcela zřejmý. Gramatika tedy bude obsahovat pravidla

$$\begin{aligned} N &\rightarrow \text{noun} \\ \text{Adj} &\rightarrow \text{adj} \\ N &\rightarrow \text{Adj N.} \end{aligned}$$

A nyní ještě, v angličtině přece mají podstatná jména člen. Ale ne vždy, a když už, tak nanejvýš jeden. Tedy žádný, nebo jeden. Potřebujeme tedy kategorii pro jméno se členem (**NP** – „noun phrase“) a dvě nová pravidla:

$$\begin{aligned} \text{NP} &\rightarrow N \\ \text{NP} &\rightarrow \text{det N.} \end{aligned}$$

Jako člen přitom občas fungují i jiné výrazy, jako třeba číslovky nebo přivlastňovací zájmena. To bude potřeba zvidavým Pluťanům řádně osvětlit – co může být to „det“. Ale to teď zrovna není součástí problému, který Frk řeší.

Místo toho si radši Frk ještě udělá jasno ve slovesech. Jména jsou sice podstatná, ale bez sloves toho moc nenadělají. Mějme tedy terminál **verb** a jemu odpovídající neterminál **V**, jenž se bude hodit později. Teď se Frk podíval do příkladů vět, které by chtěl Pluťanům popsat, a všiml si, co tak ještě ke slovesům patří. Všiml si, že něco k nim zpravidla opravdu patří; nelze třeba říct „I like“. Napsal si tedy pro různé možnosti, čím sloveso rozvíjí, různá pravidla:

VP → V
VP → V NP
VP → V prep NP
V → verb.

Chvilku mu přišlo, že to je vlastně všechno, a byl spokojený, jak se mu hned krásně povedlo uplatnit kategorii NP, kterou si tak vyvipplal. Pak si ale ještě vzpomněl na slovesa, která se mohou rozvíjet dvakrát (mají dva argumenty, aneb jsou „ditranzitivní“) – jako třeba „give“. Přidal tedy ještě dvě pravidla:

VP → V NP prep NP
VP → V NP NP.

Měla-li podstatná jména jména přídavná, co mají slovesa? No přece příslovce! Tak vida, chybí ještě pravidlo pro příslovce. Jenom je třeba dát dobrý pozor na správné pořadí, příslovce přijde až po slovesu:

VP → VP Adv
Adv → adv.

Co teď zbývá? Frk se znovu poradil s příklady toho, co by chtěl popisovat, a všiml si, že úplně opominul spojky. Ty ale nebylo těžké přidat (zvláště potom, co si pro každý slovní druh prozíravě připravil odpovídající neterminální symbol):

NP → NP conj NP
Adj → Adj conj Adj
V → V conj V
Adv → Adv conj Adv.

Celé svoje dílo zakončil pravidlem nejdůležitějším:

$$S \rightarrow NP VP$$

a tím, že prohlásil S za výchozí symbol. Pro úplnost by měl také říci, že terminály jsou noun, adj, det, verb, adv, prep a conj, ostatní symboly že jsou neterminální – ale to jistě Pluťanům nebude třeba dlouze vysvětlovat.

2. Když Frk pomyslel na otázky v angličtině, připadlo mu, že jsou až příliš složité. Pokusí se tedy vystihnout jen tři základní druhy: jedny doplňovací, druhé zjišťovací se slovesem „to be“ a třetí zjišťovací s ostatními slovesy.

U prvních si za vzor Frk vzal větu „how are you?“ Ostatní jsou pro teď moc složité. Takovéhle otázky se naproti tomu dají popsat celkem snadno:

$$S \rightarrow wh \text{ verb:be } NP.$$

Symbol „wh“ přitom značí tázací výraz („who“, „what“, „how“, ...) a symbol „verb:be“ je nový terminál, který zastupuje všechny možné tvary slovesa „to be“.

U druhých si vzal za vzor větu „are you there?“ Jejich stavba je také jednoduchá:

$$S \rightarrow \text{verb:be } NP \text{ Adv.}$$

Konečně u třetích, jejichž příkladem může být věta „do you like pralines?“, si Frk musil zavést nový terminál – pro pomocné sloveso „to do“. S ním už potom šlo napsat kýžené pravidlo snadno:

$$S \rightarrow \text{verb:do } NP VP.$$

3. Už v průběhu tvoření gramatiky Frka hloďaly pochybnosti, ale když se zabýval otázkami, přišla mu gramatika opravdu nepřesná. Vždyť vůbec neuměla ty nejzajímavější druhy otázek, kde si vybereme z hypotetické oznamovací věty jeden člen, ten „vymažeme“ a nahradíme tázacím výrazem na začátku. Tou otázkou se pak ptáme právě po tom vymazaném členu. Například z věty „Tristan spoke with Isolda“ bychom udělali „who did Tristan speak with?“. Jiné otázky, které gramatika připouští, se zase mohou zvrhnout v negramatické posloupnosti symbolů, neboť například posledně uvedené pravidlo neovlivní, co se dosadí za „NP“ a „VP“. Může tak třeba vzniknout paotázka „does you likes pralines very?“ A vůbec ani v ostatních pravidlech nijak nezohledňujeme shodu různých větných členů, co se týče jejich tvaru.

Krom toho gramatika nijak neošetřuje, kolik argumentů si má které sloveso vzít. Generuje tedy spoustu vět, které by vůbec generovat neměla. Naopak spoustu vět, které by generovat měla, nepřipouští. Například ignoruje několik celých slovních druhů, nezná konstrukci vedlejší věty, nepřipouští volná rozvíti frázemi uvozenými předložkou (např. neumí vygenerovat větu „the cat sat on the tree in the garden“).

4. Když si Frk položil poslední otázku, přišla mu zprvu odpověď jasná. Takováhle gramatika se jistě zdaleka nedá použít na popis celého jazyka. Pak si ale sám nadhodil námitku, jakožto správný malý filozof: Když bychom ale měli dostatečně drobné dělení na kategorie, nemohli bychom popsat celý jazyk pak? Spousta problémů by se vyřešilo tím, že by se v každém pravidle přesně zadaly vlastnosti každého použitého neterminálu tím, jaká přesná kategorie by se pro něj použila. Taková kategorie by klidně mohla obsahovat údaje o pádu, čísle, rodě, jakožto i o dalších aspektech chování vůči kontextu. Frkovi přišla tato námitka velmi dobrá a pěknou chvíli se z ní marně snažil vyvodit nějaký spor. Zdálo se, že takto by opravdu šel jazyk popsat. (Ve skutečnosti se v počítačnické lingvistice používají podobné gramatiky o desítkách tisíc pravidel, automaticky extrahované z korpusu, a fungují docela dobře.)

Nakonec na to ale Frk kápl. Odpověď se skrývala v myšlenkách o „zajímavých otázkách“, kterých se dotkl před chvílí. V takových otázkách (a dalších podobných konstrukcích) se totiž může vynechat všelicos, a přitom je potřeba dodržet správný tvar tohoto vynechaného členu. Avšak v prvním pravidle, které by mělo vygenerovat onen tázací výraz a zbytek věty, který původně obsahoval „vymazaný člen“, nelze současně požadovat shodný tvar obojího; předtím, než se (ne-)vygeneruje „vymazaný člen“, totiž může být potřeba aplikovat neomezený počet pravidel mezi tím a ta si nemohou navíc pamatovat, jaký je požadovaný tvar pro ten „vymazaný člen“.

Pravda, úvaha to nebyla jednoduchá. Ale Frkovi zněla velmi věrohodně a hluboce, tak se rozhodl natáhnout se do houpací sítě a ještě chvíli o ní meditoval. A vám, milí čtenáři, povíme, že skutečným lingvistům trvalo najít správnou odpověď několik desítek let. Od Chomského uvedení generativních gramatik v knize Syntaktické struktury v roce 1957 se objevilo několik důkazů, proč angličtinu nelze pomocí generativní gramatiky popsat. Postupně ale byly všechny zpochybněny, načež v roce 1985 vyšel článek S. M. Shiebera, který ukázal, že takovouto gramatikou nelze popsat alespoň některý přirozený jazyk – konkrétně švýcarskou němčinu.

Matěj

2 Kovářova kobyla

(4 body)

Než se pustíme do řešení samotné úlohy, odbočíme si na malý výlet do historie. Žil nežil jistý národ, kterému se dnes říká Praindoevropané. Tito Praindoevropané měli svůj jazyk, který se nám nedochoval. Vyvinuly se však z něj současné indoevropské jazyky, a na základě jejich zkoumání a srovnávání se ho dnes daří částečně rekonstruovat. Zejména na základě nejstarších dochovaných jazyků: latiny, staré řečtiny a sanskrtu.

Koncem 19. století se vědělo, že indoevropský kořen měl tři stupně: tzv. e-stupeň, o-stupeň a nulový stupeň. Nazývaly se tak podle kmenové samohlásky. Tento fakt se pěkně dochoval ve staré řečtině^{1 2}:

e-stupeň	CeC
o-stupeň	CoC
nulový stupeň	CC

Protože však nic není dokonalé, trápili se jazykovědci s celou řadou kořenů, které neodpovídaly: Místo koncového konsonantu obsahovaly dlouhou samohlásku a v nulovém stupni krátkou. Šly rozdělit celkem do tří skupin:

	1.	2.	3.
e-stupeň	Cá	Cé	Có
o-stupeň	Có	Có	Có
nulový stupeň	Ca	Ce	Co

Takže se mělo za to, že existovaly čtyři typy kořenů.

Jenže pak se objevil jistý mladík, student lingvistiky jménem Ferdinand de Saussure. A prohlásil, že nejde o žádné čtyři typy, ale o typ jediný. Jen v nějaké předchozí fázi prajazyka existovaly hlásky (Saussure používal termín sonantické koeficienty), které se postupem času ztratily, ale předtím stačily ovlivnit kvalitu (zda jde o *e*, *a*, *o*...) i kvantitu (délku) vokálů jim předcházejících.

O počtu i fonetické podobně oněch sonantických koeficientů se vedly dlouhé diskuze, nakonec se dospělo ke třem. A že to byly hrdelní souhlásky, proto se jim dnes říká laryngály a celé této teorii laryngální teorie. Když v roce 1915 Bedřich

¹V latině a sanskrtu je to podobné, ale uplatňují se tam ještě další pravidla, proto budeme dále uvádět jen řečtinu, je názornější.

²Pro zjednodušení budeme hovořit pouze o kmenech, kde byl kmenový vokál obklopen plozivami (t, d, p, b, k...).

Hrozný rozluštil další starý indoevropský jazyk – chétitštinu – zjistilo se, že jedna z oněch laryngál se v ní zachovala.

A teď zpátky k naší úložce.

Nahradíme-li pojem stupeň kořene pojmem pád substantiva a trošku proházíme kmenové samohlásky, jsme v podstatě doma. Nová pravština má čtyři vzory. (Někteří z vás uváděli, že dva. Tato odpověď byla také uznávána, protože tři novější vzory jsou vytvořeny stejně a rozhodnutí, kde začíná nový vzor a co je jen varianta jiného, je vždy na lingvistovi, co jazyk popisuje.)

Stará pravština obsahovala tedy tři hlásky, které měly asi částečně vokalický charakter (jeden z vás přímo uvedl, že šlo o vokály, což je možné), takže se v akusativu mohly vokalizovat, v nominativu změnilo *o* na něco jiného a prodloužily. Případně pouze prodloužily, jedna z těchto hlásek asi měla *k o* blízko. Proč se v genitivu změnila pouze kvantita a nikoli kvalita, lze vysvětlit nejspíše větší stabilitou hlásky *a*.

Za správně určený počet vzorů (čtyři nebo dva) a uvedení jejich pádových tvarů bylo udělováno až 1,5 bodů. Za správné či alespoň uvěřitelné vysvětlení vývoje vzorů šlo udělit až 2,5 bodu. Celkem bylo možno získat 4 body.

Literatura pro zvědavé: <http://enlil.ff.cuni.cz/veda/indoprofil.pdf>.

Míša

3 Epizručština

(7 bodů)

Překlady bez vedlejších vět

- MENOUN KRATAUG'DEO WUMOLYAR BHEREUG WUMOLYAR' KRATAUG'Y WUCEBYEL ŠOLEUK WUCEBYEL' KRATAUG'Y e'
- Dědečkové štěkající jako kopce (po způsobu kopců/kopcovitě) koušou vesnická vnučata.

A s vedlejšími větami

- HARYEG ŠOLOUK LOKAUN'DE BYET LOKAUN' e' HARYEG' BHERAUG'Y e'
- BYET CEBaul e' KRATAUG'Y HARYEG KRATAUG'Y e'
- BHEROUG WUMOLAUR' BYAT WUMOLAUR' e' KRATAUG'Y WUCEBYEL ŠOLOUK LOKAUN'DE BYET LOKAUN e' WUCEBYEL' WUCEBYEL ŠOLEUK WUCEBYEL' KRATAUG'Y e'

Věta e) šla přeložit ještě dalšími způsoby: jednak šlo vyměnit BHEROUG za BHEREUG, jednak vůbec upravit struktura první vedlejší věty a získat

WUMOLYAR BHEREUG WUMOLYAR' BAUT' BYAT BAUT' e' KRA-
TAUG'YY WUCEBYEL ŠOLUOK LOKAUN'DE BYET LOKAUN' e' WU-
CEBYEL' WUCEBYEL ŠOLEUK WUCEBYEL' KRATAUG'YY e',

tzn. nepoužít slovesný tvar WUMOLAU, ale rozdělit „bytí babičkou“ skutečně mezi „bytí“ (BAUT) a „babičku“. (Nepočítáme varianty trochálů a mnohálů.)

K systému vedlejších vět

Není to složité. :) Vedlejší věta se navenek chová jako větný člen, který zastupuje – platí pro ni princip objímání, tzn. je objímána svým řídicím členem, v rámci svojí řídicí věty stojí na stejném místě ve slovosledu a můžou se k ní vztahovat vrtěcí morfémy za objímajícím členem (viz věty 8, 9). A zevnitř má strukturu každé jiné věty (takže do ní lze třeba vnořit další vedlejší větu). Neplatí žádná omezení na to, které větné členy může zastupovat.

Jednu zvláštnost vedlejší věty přeci jen mají, a to je použití kouzelného slůvka B–T. Jedná se o tzv. pro-formu, zástupné slovo. Přijít s nějakým jednotným vysvětlením toho, k čemu všemu slouží a jak to dělá, se ukázalo poněkud obtížné. :) Samozřejmě jsme za správné považovali libovolné smysluplné vysvětlení.

Důležité bylo také povšimnout si toho, že jádrová dvojhhláska pro-formy se chová úplně stejně jako každá jiná jádrová dvojhhláska. Máme tedy v epizrudštině ojedinělý případ nefalšované shody – pro-forma se shoduje v jádrové dvojhhlásce se slovem, které zastupuje.

Lingvistická vložka: jev, kdy více slov nebo slovních spojení označuje tutéž reálnou entitu, se označuje koreference. Např. vztažná zájmena koreferují se svými substantivy („Pes, který štěká, nekouše.“ – {Pes, který} označují totéž.)

Náš pokus o jednotný a co nejobecnější popis pro-formy: Slouží k provázání sdíleného větného členu – velmi podobně jako česká vztažná zájmena, jenom má širší použití (mohl by být i zá-příslovce, možná zá-sloveso) – mezi závislou a řídicí větou. Je to takové „šuple“, které je prázdné a čeká, až do něj něco vstoupí. Jsou dvě možnosti. Buď do něj vstupuje člen, který řídí danou vedlejší větu:

Pes, který štěká, nekouše.

HARYEG BYET BHERAUG' e' HARYEG' KRATAUGUR' e'
pes (PRO štěká) pes nekouše → (pes₁ štěká) pes₁ nekouše,

nebo, pokud není co doplnit (podmětné/předmětné věty), zůstane otevřené:

Kdo bydlí ve vesnici, štěká.

ŠOLUOK LOKAUN'DE BYUT LOKAUN' e' BHERUAG' e'
(PRO bydlí ve vesnici) štěká → (X₁ bydlí ve vesnici) štěká,

což lze považovat za zkrácenou variantu konstrukce:

Ten [ta, to...], kdo bydlí ve vesnici, štěká.

BYUT ŠOLUOK LOKAUN'DE BYUT LOKAUN' e' BYUT' BHERAUG' e'
PRO (PRO bydlí ve vesnici) štěká → (X₁ bydlí ve vesnici) X₁ štěká.

čímž opět dostáváme provázání.

Lze si to představit takhle: když je věta závislá, visí na svém řídicím členu – ale za jakou svou část vlastně visí? Syntakticky je to zřejmé: za řídicí člen slovesa. A co se významu týče, je to právě za pro-formu – tam se významy vět sebe navzájem „dotýkají“, aby se souvěti „nerozpadlo“.

Pokud tam takovéto sémantické provázání není – tzn. žádný z větných členů řídicí věty nepatří zároveň do věty hlavní – potřeba použít pro-formu samozřejmě odpadá (viz věta 9 – „Prababička bydlí (tam), kde štěká pes.“ Provázanost v češtině naznačuje spojení tam–kde.) Dalo by se sice říct:

BOUT BOUT BHERAUG'DE HARYEG BHERAUG' e' BOUT' LOKAUN'DE
WUMOLYAR LOKAUN' e',

nicméně tím, že uřízneme při zkracování i pro-formu, o provázanost nepřijedeme, neboť je vyjádřena ve vrtěcím morfému – ten vyjadřuje ono české tam–kde.

Také by se dala druhá varianta pro-formy, ta, která se nevyplní shora, klasifikovat zvlášť. Pak bychom řekli, že tuto druhou verzi pro-formy použijeme tam, kde potřebujeme něco na místě povinného větného členu vedlejší věty a nemáme to odkud sehnat. (Sloveso „štěká“ prostě potřebuje podmět, a když ho nemáme odkud sehnat, tak tam napíšeme alespoň pro-formu.) A tím, že se nacházíme ve vedlejší větě, která je ve funkci větného členu věty hlavní, dostáváme shora naordinovanou vztažnost, takže tu svou „nevědomost“, nebo spíše otevřenost, ohledně identity podmětu přepošleme větě hlavní.

Tím se ovšem dostáváme do stejné situace jako v původním vysvětlení. Totiž: kam se tahle informace do hlavní věty dostane? Zase můžeme udělat ono rozšíření o pro-formu v hlavní větě (Ten, kdo štěká. . .) a jsme zpátky u provázování – koreference.

Další krok. Co z existence a záměnnosti těchto dvou vymezení plyne pro epizrudštinu jako takovou? Nemůžeme jednoznačně říct, jestli se otevřené pro-formy doplňují „shora“ či „zdola“, a konec konců si nejsme jisti ani u uzavřených. (Proč by nemohla být pro-forma v hlavní větě a plnovýznamové slovo ve vedlejší? BYET

HARYEG BHERAUG' e' BYET' KRATAUGUR' e' – česky (volně) něco jako „Pes štěkaje, ten nekouše.“) Provázané pro-formy prostě tvoří takový „významový blok“: tím, že všechny odkazují na stejnou entitu ve světě, se nedá říct, kdo má nějakou „významovou přednost“. (Lépe řečeno: kdybychom se snažili definovat jeden ze směrů doplňování jako jediný správný, vždycky najdeme stejně dobrou definici pro směr opačný.) Důsledek: epizručština, byť ji z formálního hlediska lze generovat „odshora dolů“, se v praxi generativně nechová – celý význam je v ní jaksi naráz.

Tolik k pro-formám a vedlejším větám.

Hodnocení

Hodnotili jsme:

- překlady (souvětí 2 b., procvičovací 1 b.),
- teorii (vedlejší věta jako větný člen – 2 b., popis pro-forem – 2 b.).

V jednom případě jsme nemohli než udělit bonusový bod za brilantní rozšíření systému. Autor onoho řešení zcela správně napsal, že pro-forma nemusí ve vedlejší větě zastupovat pouze podmět, nýbrž lze říci i „Rodiče, jež kouše babička, štěkají na školu.“ Jak to udělal, budiž pro vás jednoduchým cvičením.

Honza H. a M.

4 Charonský experiment

(3 body)

Úloha vychází z reálných experimentů, které se „na dětech“ provádějí ve snaze zjistit, jak probíhá učení se novým slově. Řada experimentů s dětmi starými od jednoho do tří let³ prokázala, že slyší-li děti nové slovo, mají tendenci je přiřadit k přítomnému předmětu, jehož jméno ještě neznají. Až ve chvíli, kdy jsou dětem známy názvy všech přítomných předmětů, jsou ochotné/schopné přiřadit nový zvuk některé z částí daných předmětů. Pojmenování jen části předmětu můžeme u starších dětí naznačit také výrazným ukázáním na onu část nebo zmíněním nejprve celku

³Například: George Hollich, Kathy Hirsh-Pasek a Roberta M. Golinkoff: Young Children Associate Novel Words With Complex Objects Rather Than Salient Parts, 2007, *Developmental Psychology*, Vol. 43., No. 5, 1051–1061 nebo Ellen M. Markman, Judith L. Wasow a Mikkel B. Hansen: Use of Mutual Exclusivity Assumption by Young Word Learners, 2003, *Cognitive Psychology* 47, 241–275.

a pak označením části („Vidíš toho pejska? Ten má ale velké uši!“). Princip vzájemné výlučnosti („mutual exclusivity“) tedy působí dětem problémy při chápání pojmenování částí celku, ale i synonymních vyjádření pro tutéž věc. Zcela jinak tím pádem musí probíhat osvojování (cizím slovem akvizice) nových slov u bilingvních dětí, pro které je více pojmenování pro jednu věc běžným jevem.

Kristýna

5 Průvan

(3 body)

1. Brk si zpíval text známého slágru od Buggles a rozhodně mu nešlo o to sdělit Frkovi, že video zabilo hvězdu z rádia. Spíše se svou veselostí snažil zaujmout Frka natolik, aby zvedl hlavu od knihy a zeptal se, co má na srdci. Frkovi to nejspíš od začátku bylo jasné, ale dělal, že to nepochopil. Slova se tak stala nositeli něčeho jiného, než svého obvyčejného významu. Frk si mohl dovolit dělat nechápavého, protože Brkův způsob upoutání pozornosti nebyl explicitní (Frku, chci ti něco říct.), ale implicitní (veselý zpěv, vyzývavé koulení očima. . .).

V jedné vaší odpovědi na tuto otázku se objevila mnohoznačnost výkladu. Autorka vykládala Brkův zpěv takto: „Musím ti něco říct. Mám super nápad! Potřebuji tvoji pozornost. Věnuj se mi konečně!“ Nemůžu než souhlasit. Brkovi do hlavy nevidíme, a proto se o konkrétní podobě jeho motivace můžeme jen dohadovat. Ostatně tak to většinou v komunikaci chodí. Něco si často musíme domýšlet a někdy si zkrátka nemůžeme být tak jistí.

2. Oba dva mluvčí, Brk i Frk, jsou součástí dialogu, jehož repliky spojuje jistá návaznost. Kdyby taková návaznost neexistovala, těžko bychom komunikovali. To si ukážeme na příkladu: Kdyby pan A na otázku: „Půjdete ven?“ odpověděl: „Dnešní reklamy se mi zdají poněkud zádumčivé.“ těžko bychom hledali nit, kterou bychom sešili nějaký kloudný význam této odpovědi. Jinak je tomu v případě Frkovi odpovědi. Učení na zkoušku na první pohled působí jako něco jiného než odpověď na nabídku jít do kina. Frk svou odpovědí vlastně říká *ne*, i když se negace v jeho větě vůbec nevyskytuje. Jak to tedy Brk mohl pochopit? Když si uvědomíme, že oba mluvčí vědí, co je to zkouška, a že oba tuší, že na zkoušku je třeba se hodně připravovat, zjistíme, že na základě takové úvahy je Brkovi jasné, že trávit čas v kině se vylučuje se sáhodlouhým učením, které potřebuje Frk na přípravu. Na základě

takovýchto sdílených vědomostí je možné vysvětlit, jak je možné odmítnout Brkovu otázku odkazem na zkoušku.

Zavazování tkaniček se nevyklučuje s návštěvou kina, protože trvá opravdu velmi krátce. Stejně tak požívání chipsů.

Zaujala mě odpověď, která se týkala špatné použitelnosti věty: „Dnes musím jíst chipsy.“ Většina z vás upozorňovala na to, že se tato replika nehodí, protože požívání chipsů je stejně jako zavazování tkaniček krátkou činností. Jedna odpověď se ale lišila a uhodila na hlavičku další hřebíček. „Je krajně nepravděpodobné, že by nastala situace, že by někdo musel jíst chipsy.“ Tato věta je sama od sebe nelogická. Tkaničku si musíme zavázat, abychom si ji nezašpinili, abychom se o ni nepřerazili atd. Ale není tak snadné vymyslet kontext pro situaci, kdy by věta o chipsech zněla přirozeně. K nutnosti požívat chipsy se těžko hledá jakákoliv kloudná objektivní příčina. Vyřčením této věty by se Frk zlostil nadvakrát. Poprvé proto, že tato činnost moc času nezabere. Podruhé proto, že by Brkovi připadalo směšné, že jeho syn *musí* jíst chipsy.

3. V našem příkladu Frk okatě ignoroval Brkovo poutání pozornosti. To bylo v prvním případě umocněno bouchnutím Brkovi pěsti o stůl. Kdyby si Brk i nadále jen zpíval, nepodařilo by se mu Frkovu pozornost přitáhnout. Proto se k němu musel přiblížit a nápadně změnit intonaci.

Velmi mě zaujala poznámka: „Zkuste si být ironičtí na ICQ.“ Ironie je totiž velmi těžko popsatelná formálními prostředky a kromě věty je ještě potřeba spousta věcí kolem, které charakterizují větu jako ironii. Podle mě ale je možné být ironický i přes ICQ, *pokud znáte osobu*, s níž si píšete. Vidíte-li někoho poprvé, je pravděpodobnější, že rozeznáte ironii při rozhovoru naživo, než když si s někým poprvé píšete na ICQ.

A ještě jeden doklad komplikovanosti ironie. V současné době vzniká na Matfyzu program, který je schopen z textu zjistit, jestli se o tématu, kterého se týká, vyjadřuje pozitivně nebo negativně. Nejzásadnějším problémem je, jak naučit počítač, aby poznal ironii. V současné době se to zatím nedaří.

Vojta

Udělené body

<i>jméno</i>	<i>číslo úložky</i>						<i>body za zpoždění</i>	Σ_C^4	Σ_R^5
	<i>1.</i>	<i>2.</i>	<i>3.</i>	<i>4.</i>	<i>5.</i>	<i>téma</i>			
Limburská A.	3	1	4	2	1,5	5	-1	15,5	40
Cířka O.	6	4	7	2	2,5	-	0	21,5	36,5
Bušáková A.	6	1,5	-	2	3	5	-1	16,5	33,5
Šimbera J.	6	3,5	7	2	-	-	-1	17,5	32,5
Šmajzrová K.	1	3	3,5	2	1,5	3,5	-2	12,5	31
Sedlecká L.	0,5	2,5	4,5	-	3	-	-1	9,5	30
Kubíčková G.	-	-	-	-	-	-	-	0	15
Martišek P.	-	-	-	-	-	-	-	0	9
Recmanová I.	1	1,5	2	1,5	2	0,5	0	8,5	8,5

⁴součet bodů za poslední číslo

⁵součet bodů za celý ročník

